

Регулация на фитосанитарния граничен контрол в Република България

Мария Лечева

REGULATION OF THE PHYTOSANITARY BORDER CONTROL IN THE REPUBLIC OF BULGARIA: *The aim of the present report is to make a theoretical analysis of the origin and development of the phytosanitary border control and the necessity for its execution on border crossing checkpoints as an important prerequisite for integrated border management.*

Key words: *phytosanitary border control, border crossing checkpoint, phytosanitary certificate, phytosanitary passport, phytosanitary inspector*

Растителнозащитната дейност в България има дългогодишна история. Официалното начало е поставено през 1896 г. с приемането на Закона за мерките против филуксерата и възстановяването на опустошените от нея лозя. По-късно в Закона за подобряване на земеделското производство и опазване на полските имоти¹ от 1925 година, са регламентирани и карантинни мерки при вноса на земеделски произведения. В глава II на този закон "Подобрене на земеделското производство" се съдържат някои общи положения от карантинно естество. Посочено е /чл.9/, че се забранява вносът и разпространението в страната на семена, растения и части от тях, заразени с неприятелите и болестите, определени от Министерство на земеделието.

Първият самостоятелен закон, уреждащ опазването на растенията от болести и неприятели у нас е приет през 1930 г. В него и в Правилника за приложението му от 1932 г. се съдържат редица формулировки по отношение на фитосанитарния контрол, много от които се доближават до изискванията на съвременния фитосанитарен контрол.

По-късно с Указ № 21 на Цар Борис III от 10.04.1933 г. е ратифицирана и Международната конвенция за защита на растенията от Рим 1929 г.

Със специален Указ №40 е прието допълнение на Правилника от 1932 г., по силата на който на фитосанитарен контрол подлежат и внасяните в страната южни плодове.

За първи път въпросът за фитосанитарния контрол се урежда по-задълбочено с издаването на специален "Закон за опазване на страната от внасянето и разпространението на опасни неприятели и болести по растенията" от 1946. Въз основа на този закон, по-късно са издадени редица постановления, наредби, правилници и др. С него се създава основа и възможност за изграждането на организационни форми, позволяващи провеждането на фитосанитарен контрол у нас. По-главните от тези нормативни актове са събрани в "Сборник от закони, правилници и наредби по фитосанитарен контрол".

През 1960 г. се издава нов Закон за защита на растенията от болести и неприятели², а през 1964 г. е изготвен Правилник за приложението му.

През 1970 г. е издадена Наредба за преглед и освидетелстване на стоките от растителен произход, посевен и посадъчен материал, предназначен за износ, която изяснява редица въпроси във връзка с извършване на прегледите. Тя е издадена на основание чл.6, ал.3 и чл.12 от Закона за защита на растенията от болести и неприятели; чл.9 от Правилника за приложението му; чл.4, буква "б" от Правилника за вътрешна карантина, в съответствие с международните конвенции по растителна защита.

¹ Обн. ДВ, бр. 84/24.06.1925 г.

² Обн. ДВ, бр.11/05.02.1960 г., отм. ДВ, бр. 26/04.02.1968 г.

Независимо от дългогодишната история, фитосанитарният контрол винаги е бил извършван от различни структури, но дотогава не е осъществяван от самостоятелно обособена служба за растителна защита, съобразно изискванията заложиени в Международната конвенция за растителна защита от Рим 1951 г.

През 1991 г. Великото народно събрание ратифицира международната конвенция и с този акт е дадена възможност за създаване на служба, съответстваща на международните норми.

С Постановление №131 от 15 юли 1992 г. на МС и последвала Заповед на министъра на земеделието и хранителната промишленост от 14 октомври в същата година е създадена Националната служба за растителна защита /НСРЗ/.

Приемането на Закона за защита на растенията от 1997 г., заедно с изм. и доп. през 2001 г., според изискванията на Директива 2000/29/ЕЕС, утвърждава и институционализира службата, като единствен официален държавен орган за изпълнение на контролните и разпоредителни функции в областта на растителната защита.

С уреждането на статута на НСРЗ, е изпълнено и едно от основните изисквания на ЕС, а именно всяка страна да има един единствен официален национален орган в областта на растителната защита.

През последните години НСРЗ полага значителни усилия за хармонизиране на законодателството с това на ЕС в следните области: Биологично изпитване и разрешаване на продукти за растителна защита; Биологично земеделие; фитосанитарен контрол.

Със значителната финансова помощ от страна на ЕС, по програма ФАР, НСРЗ оборудва две модерни централни лаборатории /Централна лаборатория по карантина на растенията и Централна лаборатория за контрол на пестициди, нитрати, тежки метали и торове/; регионални лаборатории за контрол на вредители; станции за биологично изпитване на продукти за растителна защита; гранични пунктове.

Ролята на фитосанитарният контрол в борбата с вредителите в международен аспект непрекъснато нараства. Неговите основни задачи са да опази територията на дадена страна от проникването на карантинни вредители чрез търговски и научен обмен или като терористичен акт, целящ дестабилизация на икономиката и продоволствената сигурност, без която населението е подложено на опасности, свързани с живота и здравето.

Фитосанитарният контрол е контролът, насочен към предотвратяване пренасянето през държавните граници и разпространението на вредители по растенията и растителните продукти. Основна цел на граничния фитосанитарен контрол е ограничаване на трансграничното преминаване на вредителите по земеделските култури и локализиране на вътрешнокарантинните вредители.

Държавната политика в областта на фитосанитарния контрол се осъществява от Министерството на земеделието и храните чрез Националната служба за растителна защита, нейните регионални служби за растителна защита /РСРЗ/ и Централната лаборатория по карантина на растенията /ЦЛКР/. Националната служба за растителна защита осигурява тясно, бързо и ефективно взаимодействие с компетентните органи на другите държави - членки на ЕС, и с Европейската комисия по въпросите, уредени с Наредба №1от 27 май 1998 г за ФК и Наредба ¹№68 от 2006 г. за фитосанитарни проверки на внасяните от трети страни растения, растителни и други продукти, осъществявани на места, различни от определените за въвеждане на територията на ЕО.

Министърът на земеделието и храните по предложение на НСРЗ утвърждава списъците на вредителите, растенията, растителните продукти и другите стоки,

¹ Обн., ДВ, бр.47 от 2006 г.

които подлежат на фитосанитарен контрол. Внос, износ и транзит на стоки, подлежащи на фитосанитарен контрол, се извършва само през определените от Министерския съвет по предложение на гранични контролно-пропускателни пунктове на страната. Националната служба за растителна защита изпраща на Европейската комисия и на другите държави членки списък на местата на въвеждане и незабавно ги информират при всяка промяна. Митническите и транспортните органи не могат да освобождават, направляват или транспортират във или извън страната товари и превозни средства, съдържащи материали от растителен произход, които могат да бъдат носители на вредители, без писмено разрешение от органите на фитосанитарния контрол.

Фитосанитарният контрол се извършва от фитосанитарни инспектори на НСПЗ. За фитосанитарни инспектори се назначават лица, притежаващи агрономическо образование и опит за извършване на фитосанитарен контрол. При изпълнението на своите задачи фитосанитарните инспектори имат право: 1. да влизат в митници, митнически бюра, безмитни зони, морски и речни пристанища, летища, железопътни и автобусни гари, пощенски станции, в складове и хранилища към тях и всички помещения на влизаните в страната влакове, плавателни съдове, самолети от гражданския транспорт и моторни превозни средства за извършване на фитосанитарни прегледи на намиращите се там материали, пратки и багажи; 2. да посещават и извършват прегледи на посеви и насаждения, разсадници, маточници, оранжерии, ботанически градини, опитни участъци на институти и станции, фирми, арендатори, земеделски кооперации, лични стопанства, складове и преработвателни предприятия; 3. да извършват периодични прегледи на растенията и растителните продукти, които се продават на тържищата и пазарите; 4. да изискват от съответните учреждения, предприятия, търговци, организации и други документи и сведения за приетите и намиращите се в тях растения, растителни и други продукти; 5. да забраняват, задържат и разрешават при условията, определени в наредбата, вноса, транзита, износа, отглеждането и придвижването на растителни материали, когато съществува опасност от пренасяне и разпространение на вредители, по приложенията на наредбата; 6. да имат достъп до обекти за съхраняване и поставяне под карантина на пратки или тяхното унищожаване при необходимост.

Фитосанитарните инспектори извършват фитосанитарен контрол и експертиза при внос и транзит на подкарантинни материали; извършват фитосанитарен преглед на стоките от растителен произход, предназначени за износ, реекспорт или за движение в страната, и да ги освидетелстват с фитосанитарен сертификат или паспорт; регистрират в съответни регистри всички внасяни и изнасяни растителни материали и провеждат периодични прегледи на посевите и насажденията с вносен материал, както и складовете и преработващите предприятия; организират и провеждат периодични прегледи на земеделските, горските и декоративните растителни видове за установяване на фитосанитарното им състояние; поставят под карантина заразените с вредителите, посочени в приложенията, или застрашените от тях райони и да налагат забрани или ограничения за изнасянето от тях на подкарантинен материал; организират и контролират борбата с карантинните вредители във вътрешността на страната. При откриване на непознати вредители вземат проби и ги изпращат за определяне в ЦЛКР, а до определянето да поставят под карантинна материалите. Съставят актове при констатиране нарушения на Закона за защита на растенията и на Наредба №1.

Фитосанитарен контрол при внос се извършва на 32 гранични контролно-пропускателни пунктове/ ГКПП/, утвърдени от министъра на земеделието и храните за внос и транзит на стоки от растителен произход и от 14 Регионални служби за растителна защита /PCP3/.

Фитосанитарният контрол при внос включва проверка на документите и опаковките на пратките или партидите, а при необходимост и на транспортните средства; идентифициране на растенията, растителните и другите продукти и определяне фитосанитарното им състояние.

На контрол подлежи всяка пратка и партида, за която според митническите изисквания е декларирано, че се състои от растения, растителни и други продукти в съответствие с разпоредбите на приложение № 4 на Международната конвенция за хармонизиране на граничния контрол на стоки¹.

Проверките се извършват на местата на въвеждане или на друго място, определено или одобрено от митническите власти и от официалния фитосанитарен орган. Изключения се допускат при условията и по реда на Наредба № 68 от 2006 г. за фитосанитарни проверки на внасяните от трети страни растения, растителни и други продукти, осъществявани на места, различни от определените за въвеждане на територията на Европейската общност, въвеждаща Директива 2004/103. По време на прегледа се вземат проби за допълнителни анализи, за което фитосанитарният инспектор съставя протокол, подписан от представител на вносителя.

Вносителят е длъжен най-малко два работни дни преди преминаване на стоката през граничния пункт да я декларира и да внесе в една от РСРЗ такса по тарифата, одобрена от Министерския съвет.

Националната служба за растителна защита осигурява необходимите условия на граничните пунктове за извършване на фитосанитарен контрол при внос от трети страни на растения, растителни и други продукти.

В зависимост от установеното, при фитосанитарния контрол, инспекторите могат да допуснат пратката или част от нея незабавно на територията на държавите - членки на ЕС, когато е свободна от карантинни вредители; да забавят за по-продължителен период допускането на пратка, за да може през това време да бъде подложена на прецизно лабораторно изследване или да допуснат под карантина пратки, изискващи по-сложен лабораторен анализ, до получателя, който е длъжен да ги съхранява, докато се получи разрешение от фитосанитарните власти за използването им. При тези случаи върху лицевата страна на фитосанитарния сертификат се отбелязват датата на прегледа, подписът и печатът. Внос на пратка, която не отговаря на фитосанитарните изисквания, не се допуска като за всеки отделен случай се уведомяват НСРЗ и съответната митница.

При внос на големи партии растения, растителни и други продукти вносителят може за своя сметка и по решение на НСРЗ да осигури приемането им от органите за фитосанитарен контрол преди и по време на товаренето им в страната износител, като на граничния контролно-пропускателен пункт се прави само документална и идентифицираща проверка.

При наличие на карантинни вредители или друго несъответствие в пратка от внос или в част от нея, фитосанитарният инспектор е длъжен да попълни необходимият документ и в срок до два работни дни да го изпрати в НСРЗ.

Генералният директор на НСРЗ или упълномощено от него лице трябва веднага след получаването му да изпрати информацията до Европейската комисия, отговорната фитосанитарна организация на страната износител и всички гранични пунктове на Република България, през които се осъществява внос на растения и растителни продукти.

При възможност информацията се изпраща и чрез мрежата, създадена от Европейската комисия.

¹ Обн., ДВ, бр. 95 от 2000 г.

Когато НСРЗ получи информация от Европейската комисия или от друга държава членка за пратката, незабавно информира всички места на въвеждане на Република България.

При констатиране на заразени растения, растителни и други продукти от вредители, посочени в приложенията, те се оздравяват или връщат на страната износител, а при невъзможност да се обеззаразят или върнат се унищожават, като се съставя протокол от органите за фитосанитарен контрол и представител на вносителя.

Таксите, свързани с фитосанитарния контрол, се определят по тарифа на Министерския съвет, а мерките, произтичащи от прилагането му, са за сметка на вносителя.

Внос на заразени растения, растителни и други продукти и вредители, посочени в приложенията, се разрешава за научноизследователски цели и селекция по реда на Наредба № 1 от 2002 г. за условията, при които вредители, растения, растителни и други продукти се използват за научноизследователски цели и селекция.

Растения, растителни и други продукти, предназначени за износ, подлежат на задължителен фитосанитарен контрол, когато нормативната уредба на страната вносител го изисква. Износителят е длъжен най-малко три работни дни преди експедирането да подаде молба за извършване на фитосанитарен контрол и за издаване на фитосанитарен сертификат до директора на съответната РСРЗ, от района на която произхожда стоката, и представи фитосанитарните изисквания, поставени от страната вносител.

Фитосанитарните инспектори извършват контрол на растенията, растителните и други продукти, предназначени за износ, с цел да установят: тяхната идентичност; количеството, което се изнася; отсъствието на вредители и дали са спазени фитосанитарните изисквания от страната вносител.

При установяване, че растенията, растителните и други продукти отговарят на фитосанитарните изисквания на страната вносител, на базата на извършения контрол се издава фитосанитарен сертификат.

В особени случаи, когато трудно може да се установи наличието на вредители, растенията, растителните и други продукти се подлагат на фитосанитарен контрол по време на производството.

Органите за фитосанитарен контрол при нужда предписват на износителя да проведат оздравителни и други мероприятия за изнасяните от страната материали от растителен произход.

Ако страната вносител изисква фитосанитарен сертификат, той задължително се представя при оформянето на митническите документи за износ.

Фитосанитарните сертификати и фитосанитарните сертификати за реекспорт се издават от НСРЗ и се изготвят:

1. в два екземпляра, като единият придружава пратката, а другият се съхранява в РСРЗ; при искане от страна на износителя се издава заверено копие;
2. не по-късно от 14 дни преди изпращането на пратката;
3. попълнен на машина или четливо на ръка с главни печатни букви;
4. попълнен на поне един от официалните езици на Европейската общност;
5. с изписано на латиница ботаническо име на растителния вид;
6. без да има задрасквания, поправки или изтривания, освен ако не са официално заверени.

Фитосанитарен сертификат не се издава, когато по време на контрола не са дадени всички искани сведения за партидата; стоката е заразена от вредители или не отговаря на изискванията, посочени от фитосанитарните власти на страната вносител; не са спазени определените изисквания.

Таксите, свързани с фитосанитарния контрол, се определят по тарифа на Министерския съвет, а мерките, произтичащи от прилагането му, са за сметка на износителя.

Транзитно преминаване без извършване на фитосанитарна проверка се допуска само, ако стоката е опакована, така че да изключва възможността за разпространение на вредители при придвижване на растения, растителни и други продукти, носещи фитосанитарен риск, от една до друга трета/и държави, преминавайки през територията на Европейската общност, без промяна в митническия им статус. Не се счита за внос придвижването на растения, растителни или други продукти вътре в Европейската общност, преминавайки през територията на трета държава, без промяна в митническия им статус (вътрешен транзит).

При реекспорт за друга страна на внесена в страната партида или част от нея се издава фитосанитарен сертификат за реекспорт по образец, съобразно фитосанитарните изисквания на страната вносител. Към сертификата за реекспорт се прилага и оригиналният сертификат, издаден от фитосанитарните органи на страната, от която произхожда пратката, или заверено копие от него.

Сертификат за реекспорт не се издава, когато към растения, растителни и други продукти се прилага специални изисквания, които могат да бъдат изпълнени само на мястото на произход.

След извършване на фитосанитарен преглед и на базата на лабораторен анализ от ЦЛКР се издава фитосанитарен паспорт за движение на стоките от внос в страната, съгласно нормативните изисквания за фитосанитарен контрол.

Фитосанитарният (растителен) паспорт представлява официален етикет, стандартизиран за цялата Европейска общност за различните видове растения или растителни продукти, който удостоверява, че са спазени всички разпоредби, отнасящи се до мерките за защита от въвеждане на вредители по растенията и растителните продукти, по отношение на установените фитосанитарни норми и специални разпореджения. По решение на Европейската комисия, взето съгласно процедурата по чл. 18(2) от Директива на Съвета 2000/29, вместо етикет може да се използва официална маркировка.

Фитосанитарният паспорт има следните форми: официален етикет или официален, опростен етикет, придружен от документ, който обикновено има търговски характер.

Върху официалния етикет има следните означения:

1. ЕО РАСТИТЕЛЕН ПАСПОРТ/EC PLANT PASSPORT;
2. БЪЛГАРИЯ/BG;
3. НСРЗ/NSPP;
4. регистрационен номер;
5. номер на серия или на отделна партида;
6. ботаническо наименование;
7. количество; при нужда-отличителен белег "ЗЗ/ЗР" (защитена зона), както и името или кода на зоните, за които продуктът е разрешен;
8. при необходимост-отличителен белег "ЗП/РР" (заменен паспорт) в случай на смяна на фитосанитарния (растителен) паспорт, както и код на производителя или на първоначално регистрирания вносител;
9. при необходимост за продукти от внос-името на страната производител или на страната износител.

Когато фитосанитарният паспорт е представен като опростен етикет и придружаващ го документ, върху етикета се посочват най-малко следните данни: ЕО РАСТИТЕЛЕН ПАСПОРТ/EC PLANT PASSPORT; БЪЛГАРИЯ/BG;НСРЗ/NSPP; регистрационен номер и номер на серия или на отделна партида, а върху придружителния документ задължително се посочват всички необходими данни, но отделно от тях могат да бъдат отразени и други данни, свързани с целите на

етикетирането. Данните се попълват на един от официалните езици на Европейската общност с печатни ръкописни букви или машинописно, ботаническите наименования на растенията се изписват на латински език. Фитосанитарният паспорт не може да се използва повторно. Разрешено е да се използват самозалепящи се етикети. Фитосанитарните (растителните) паспорти се отпечатват и издават от РСРЗ, като всяка РСРЗ води регистър за всички издадени фитосанитарни (растителни) паспорти. Фитосанитарен (растителен) паспорт с незаверени поправки или задрасквания е невалиден.

През последните години значението на фитосанитарният контрол в борбата с вредителите във всички страни непрекъснато нараства. Ролята на България като външна фитосанитарна граница на Общността налага необходимостта от отговорни и много добре обучени специалисти в областта на фитосанитарната контролна дейност, която в следващите години се очертава като една от приоритетните в Националната служба за растителна защита.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Международната конвенция за хармонизиране на граничния контрол на стоки, обн. ДВ, бр. 95 от 2000.
- [2] Закон за защита на растенията, обн. ДВ, бр.91 от 10.10.1997 г., посл. изм. ДВ, бр.13 от 08.02.2008.
- [3] Устройствен правилник, обн. ДВ, бр. 46 от 28.05.2004г., посл. изм. ДВ, бр.32 от 12.04.2005.
- [4] Наредба №1 от 27.05.1998 г. за фитосанитарен контрол.
- [5] Наредба №68 за фитосанитарни проверки на внасяните от трети страни растения, растителни и други продукти, осъществявани на места, различни от определените за въвеждане на територията на Европейската общност, обн. ДВ, бр.47 от 2006.
- [6] Наредба за ГКПП, обн. ДВ, бр. 54 от 31.05.2002 г., посл. изм. ДВ, бр. 106 от 27.12.2006.
- [7] Стратегия за развитие на РСРЗ /2004-2009/.
- [8] Григоров, С., "Карантина и растения", С., 1992.

За контакти:

доцент д-р Мария Лечева, Варненски свободен университет "Черноризец Храбър", тел.: 052-359 556, e-mail: mlecheva@abv.bg

Докладът е рецензиран.